

Autor: Radim Lhoták

Západní svět podlehl materialistickému myšlení, jeho orientace na hmotu a vnímání reality v rozkladu na věčné složky plynoucí v neustálé proměně a mnohosti přinášejí zmatek. Zbytky latentní duchovnosti zapomenuté v dávném středověku klesají pod brutální tíhou přízemnosti, s níž hmota ničí vše, co se jí připlete do cesty. Moderní preference průmyslové síly za podpory profánní funkce rozumu sledují čistě individuální a pragmatické účely, v nichž se ztrácí jakákoliv schopnost nahlédnutí vyššího principu světa. Jsme na pokraji katastrofy, v nejtemnější fázi zániku civilizace. Jediné, co nás může spasit před zničujícími důsledky rozkladu a nevědomosti, je nová intelektuální elita oživená v nitru katolické církve po vzoru východních esoterických nauk věčné filozofie a intelektuální intuice. Tak by se dal shrnout obsah knížky René Guénona s názvem Krize moderního světa. Je tomu opravdu tak?

Podle René Guénona se západní civilizace nachází ve čtvrtém věku lidského cyklu označovaném hinduistickým náboženstvím jako kalijuga neboli „věk temna“. Tato vrcholná fáze postupného zatemňování ryzí spirituality původní lidské tradice je připravována již šest tisíc let. První neklamné známky takového „úpadku“ se datují kolem roku 600 před naším letopočtem, kdy se začala tvořit racionální filozofie a započal historický věk lidstva. Vzdělaný čtenář ví, že právě počátek historické éry znamená vystoupení lidského ducha z kolébky mýtu. Rozmach řecké filozofie znamenal osvobození člověka od jeho archetypální předurčenosti vyšším principem kosmického řádu, jehož smysl i cíl byl ponechán na absolutním vědění a vůli bohů. Člověk začínal vnímat své vlastní možnosti a rozhodl se být strůjcem svého vlastního osudu. Pravdou je, že v souladu s Guénonovým tvrzením lze nalézt ve starých eposech datovaných již před počátky Starého zákona zmínky o zbloudění člověka, jímž se v hledání podstaty světa a vlastní nesmrtelné moci v něm chtěl vyrovnat bohům a musel za to být potrestán. Nakonec stejné téma obsahuje sama bible ve svém mýtu o vyhnání člověka z ráje po té, co požil plodů ze zakázaného stromu poznání.

Hranice mýtu

Je opravdu těžké uvěřit tomu, že vše, čím se člověk zapsal do historie uvědomělého rozvoje civilizací, má znaky rozkladu a úpadku. Guénon, tak jako mnoho jiných myslitelů, jimž současná duchovní i kulturní prázdnota moderního světa leží na srdci, volá po návratu k původním lidským tradicím. Osobně souhlasím s Guénonem, že prastaré kultury, v nichž mýtus určoval lidem místo na zemi, uváděly člověka do stavu rovnováhy v souladu se svým

zasazením do přirozeného koloběhu života. Původní kmenová uspořádání a kastovní sociální systémy mu dávaly vědomí identity a příslušnosti k těm sociálním strukturám, kam podle božského řádu patřil, nadnebeské ideje potom jedno-duchost, jednoznačnost a určitost, díky jimž se svět jeví jako pravdivý a nabízí se člověku jako spolehlivé místo ke společnému pobývání. Jaká však byla ona prehistorická éra lidstva?

Mýtus byl pro naše dávné předky zákonem, věděním předaným, dříve zjeveným, nikoliv zjevným. Mýtus byl výrazem vyššího principu, jehož příčiny a smysl byly ponechány na vyšší inteligenci, nikdo neměl tudíž sklony ho zpochybňovat. Přesto nelze mýtus ani v těchto dobách vnímat jako zjevení objektivní či transcendentální pravdy. Vždy je spojen s příběhem, s legendou, s nějakou zkušeností dávných předků, legendami je rovněž nejčastěji předáván k uvěření a k osvojení. Smysl mýtu se odehrává především v rovině morální. Nezkoumá ontologický původ věcí jako objektivních jsoucen, když tak pouze účelově ve vztahu k meritu věcí, který ho zajímá, a tím je morální poměr člověka k nim, způsob, jakým se k nim vztahuje. Není proto překvapivé, že právě zásada vyvázání člověka od světských věcí, jeho osvobození se od závislosti na účelu, jaký pro něho mají, vede podle staré duchovní tradice k „čistému“ morálnímu soudu, k představě nejvyššího dobra v lidském konání. Ve svém důsledku potom ono nad-lidské dobro staví jako věčný a neměnný princip odloučený od vši mnohosti a nestálosti světského založení lidské existence. Takové dobro potom nelze nahlédnout ani pochopit čistým rozumem. Rozum jako logós je vynálezem nové racionální filozofie (Hérakleitos), která předurčila svobodnou éru lidstva.

Vírou proti rozumu

Jestliže Guénon mluví o nevědomosti západní civilizace, nebo lépe řečeno o jejím materialistickém (ne)věděním rozplývajícím se v jednotlivostech a mnohosti, a jako spásný protipól staví „tradiční vědění“ východních náboženství o zjeveném vyšším, stálém, věčném principu světa, potom volá po novém nastolení mýtu a jeho uchopení lidskou masou bez účasti rozumu. Požaduje nevědomou víru v nejvyšší pravdu, jejíž zdroj i držení odkazuje esoterickým kruhům intelektuální elity. Sám potom váhu oné pravé a věčné pravdy nehodlá spojovat s inteligencí ani s rozumem, nehodlá ji dokazovat ani o ní nepřipouštět žádnou polemiku, přičemž musí připustit, že její poznání je dosažitelné pouze intelektuální intuicí, k níž mohou dospět pouze vyvolení z řad intelektuální elity za tím účelem pěstované a oddělené od světského života. Musí rovněž připustit, že taková elita musí být privilegovanou kastou předávající a interpretující svoje vědění ostatním lidem jako morální příkaz shora. Základním dilematem mu ovšem zůstává existence takové elity samé či její zánik (vznik) v západním světě, který ji dávno překročil svým vlastním myšlením i chápáním původu morálky a s ní souvisejícího pojmu dobra a zla.

Problém je v tom, že západní svět již nezvratně překročil hranice mýtu a ve svém poznání pronikl za dimenze prostého rozlišování světa na materiální a duchovní. Nachází se již ve stádiu, kdy po základním odhalení funkcí rozumu jako odkrývajících mohutnosti schopné změny paradigmatu dospěl k pochopení podmínek, které tento rozum omezují. Postmoderní myšlení začíná vidět, nakolik moralita i pojetí dobra a zla předchází vědění, nakolik libovolné paradigma není výsledkem lepšího či horšího poznání vyšší obecné pravdy, nýbrž odráží

vlastní život a proces, jímž se tento život sebeuskutečňuje. Předpoklad obecné pravdy či obecného dobra je vulgární, neomalený, sporný, a tudíž bezcenný. Pravda sama je vposled projevem Života, který je původnější, než vědění. Pravda a platné morální soudy vycházejí z vůle k životu a z prosazení vlastních forem existence proti formám jiným, slabším, méně úspěšným, pravda je výsledkem vůle k moci, výsledkem morálního hodnocení, které se ukazuje jako nahodilý a svévolný projev pronikavé existence, jako proces rozlišování, rozvoje, sebeproměny, sebepřekonávání, tvorby a plození. To je pravý opak esoterického nazírání, které jako bezcenné a nezajímavé vidí pravdy vzešlé ze světského života a z empirického poznání. Tady vystupuje na povrch ona propastná zaostalost okultních či spirituálních tradic, jejich slabost a neudržitelnost v konfrontaci s problémy moderní doby.

Úloha katolické církve

Jako nejvyšší paradox křičí z knihy René Guénona jeho apel na katolickou církev jako jediného ochránce věčné pravdy a vykonavatele spásy moderního světa, když mu ze skrytého přitní chrámů má ukázat cestu návratem do kolébky starých náboženských mýtů – povýtce čerpaných ze studnice východních filozofií nikoliv z křesťanské víry, která již dávno ztratila svůj étos. Takový návrat je nejen nemožný, ale přímo zvrácený. Východní náboženství v podobě hinduismu či buddhismu nás mohou poučit pouze o váze duchovnosti člověka jako takové, o tradičních modelech soužití, které dodnes udržují prastaré poznatky o povaze člověka a jeho potřebě identity se svým vlastním prostředím. Leč naše zmaterializovaná, individualizovaná a odlidštěná společnost, jakkoliv se jeví z našeho i z Guénonova pohledu úpadkově až apokalypticky, nemůže nikdy už převzít moudrost východních mudrců ze své podstaty transcendentálního poznání, protože svým pohledem již dávno prohlédla fales metafyzického nadsvětí i podsvětí jako velkou a klamnou iluzi. Co jí opravdu chybí, je duchovnost v tom nejlidštějším slova smyslu, cit pro hledání sama sebe, pro životní naplnění, které se odehrává v plnosti nitra, v pocitu důstojnosti, vzájemnosti a horoucího srdce, v okouzlení vším, co je krásné, vznešené a tajemné ze své vlastní podstaty a vždy neodvratně utrpí drtivou tíhou hmotných statků hromaděných na sebe bez hlubšího smyslu a respektu k živoucí vládě přírody.

Moderní svět je v krizi, o tom není pochyb. Západní civilizace pomalu ztrácí vše, čím si dosud zasloužila přívlastek kulturní. Přitom ve svém štítu má název křesťanská a celá staletí bojovala o to, aby si uhájila svoji identitu před východním názorem na svět a jeho náboženstvím. Máme snad věřit tomu, že západ potichu a bez údivu konvertuje na islám? Možná je ten náš svět už tak daleko, že se nikdo nepodivuje vůbec nad ničím. Spíše ale nikoho dnes nezajímá, co se odehrává s jeho vlastní identitou, natož pak s národním či evropským vědomím. Co taky očekávat od společenství, které se vzdalo všech tradic a veškeré zkušenosti svých předků? Souhlasím, duchovní elita je to, co nám chybí: vzdělanci, intelektuálové, filosofové, jímž by lid dopřál sluchu, jejichž hlas by vůbec měl šanci být slyšet vedle přízemní a komerční stravy, jíž zásobují sdělovací prostředky své platící zákazníky v zájmu masové čtenosti a sledovanosti. Proč by ale nová duchovní elita měla zastávat role orientálně nedostižných mudrců esoterických nauk? Copak nemáme vlastní filosofii? Copak nemáme vlastní vědění, které dokáže obhájit tytéž morální zásady a životní hodnoty, jako východní náboženství? Na stejných hodnotách nesených ústy helénských stoiků vyrostlo i

samo křesťanství. Moderní myslící člověk chápe, že rozum je jediným spásným směrníkem pro jeho budoucnost. Musí však uznávat objektivní realitu jako něco, co nelze spekulativně vykonstruovat, ale pouze poznat či nahlédnout skrze historickou zkušenost věků, včetně té esoterické, skrze filosofii dějin a péči o duši.

Vposled si položíme otázku: Je opravdu nutné, aby se duchovní vliv na současnost musel ohánět rigidním náboženstvím či novou evangelizací? Nemyslím, že proti „racionalitě“ moderního člověka zaprodaného moci peněz a přidušeného imperativem hmotného dostatku je nutné postavit člověka kořícího se před všemohoucím Bohem a rezignujícího na světské hodnoty. Duchovnost má výraz v pronikavém a kritickém rozumu směřujícím do hloubky souvislostí a odhalujícím pravou podstatu věcí v jejich skrytosti. Esoterické vědění jako zjevené poznání pravdy může být čistým reliktem nejstarší mytologie zasahující vědomí člověka z hlubin lidského pravěku a jeho zkušeností se zákony přírody. Jako takové zakládá tradiční hodnoty lidství, nikoliv však duchovnost přinášející aktivní vhled do hlubin lidské existence, s nímž dokážeme porozumět vlastnímu bytí.

Nový význam křesťanství

Nevím, zda se katolická církev dokáže někdy oprostít od svých archaických, chtělo by se říci anachronických, kultů postavených na sebezapření ve jménu pokory a nejvyšší oběti Ježíše Krista, míněno oběti samotného života a všeho, co k životu probouzí. Nevím, zda se kdy přestane obracet k resentimentu jako k vlastní sféře vlivu a přestane v něm vidět základ humánní společnosti živené ku vlastnímu prospěchu. Není snad možné, aby si ponechala pověsti o Ježíši Kristu a božím království pro ty, kdo to opravdu potřebují, a začala se zastávat tradičních hodnot evropské civilizace na základě jejich vpravdě filosofického zdůvodnění? Je opravdu nutné, aby dokumentovala aktuálnost své víry kdejakou nihilistickou pustinou postmoderního myšlení s odkazem na prázdnotu světského života a spásu duše vyjádřenou podobenstvím posmrtného vzkříšení Krista? Musí se měřit s profánní vědou, aby nepřišla o podporu svých poplatných oveček pro tak naivní nebo vypočítavou výstřednost, s níž nějaký bezvýznamný pisálek detektivního thráku udělal s Ježíšem Krista obyčejného člověka? Jako by se o totéž nevedly spory již v samých počátcích křesťanství! Copak je to pro otázky zachování kulturních hodnot naší civilizace nějak podstatné?

Je-li kultura výsledkem zápasu za ušlechtilého člověka a jejím ekvivalentem je to, co se od lidí vyžaduje, nikoliv to, co se jim dává, potom naděje i cíl resentimentu jsou opačné. Cesta k vyšším hodnotám lidství nevede úzkou soutěskou pokory a sebemrškačství, naopak sebevědomí, široké srdce i mysl jsou oněmi kýženými vlastnostmi, které povznášejí. Nejde o to ponížit člověka na úroveň poslušného kusu stáda, ale dopřát mu díl moci v jeho povýšení nad rovnostářskou šedí přizemnosti, nechat ho prožít vlastní nadřazený pocit vznešenosti, pokud tato nadřazenost má v pravdě duchovní hodnotu: To by mohla být idea pravého evangelia spásy lidské duše moderního věku.

Nechci zde vystupovat v roli nadutého heretika křesťanské doktríny. Přesto si myslím, že tradice křesťanství může právě v této době duchovní krize naplnit svoji dějinnou úlohu, pokud se zastane pravého lidství, jeho aristokratického cítění a bytostně existencionálního smyslu.

Možnosti katolické církve jsou nedožité. Neexistuje druhá síla, která by disponovala tak velkým potenciálem lidským i vzdělanostním, tak rozsáhlým zázemím, s nímž je možné působit na masy. Záleží jen na ní, jak se své historické úlohy zhostí.